

NOTA YOZUVINING ISLOH QILINISHI. NOTA YOZUVINI GVIDO D'AREZZO TOMONIDA ISLOH QILINISHI

Ibragimov Bobir Mansurovich

O'zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi B.Zokirov nomidagi Milliy estrada san'ati instituti, "Estrada cholg'u ijrochiligi" fakultet dekani, katta o'qituvchi

<https://www.doi.org/10.5281/zenodo.10377231>

ARTICLE INFO

Received: 06th December 2023

Accepted: 13th December 2023

Online: 14th December 2023

KEY WORDS

Musiqqa madaniyati, notatio, grafik belgi, ieroglif, barelyeflarda, Orest, belgi.

ABSTRACT

Ma'lumki musiqqa madaniyati o'zining ko'p asrlik tarixiga ega. Musiqqa madaniyati tarixida nota yozuvining paydo bo'lishi va shakllanish davrlari va bosqichlari mavjud. Ushbu ilmiy maqolada nota yozuvining isloh qilinishi haqida ilmiy-nazariy asoslarga ega fikr-mulohazalar yuritilgan.

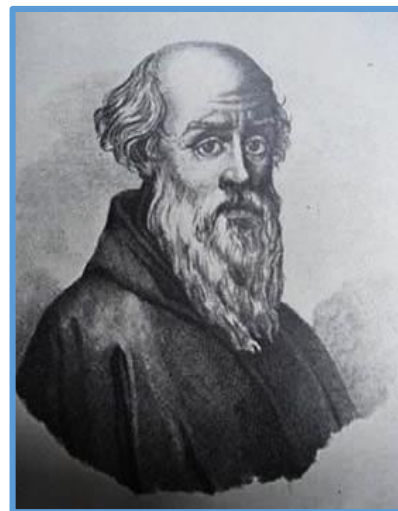
Kirish.

Vaqt o'tishi bilan, noaniq nota yozuvni takomillashtirish, tovushlarning balandligini aniq belgilash uchun nevma belgisining o'ng tomoniga harf belgilari qo'shila boshladi. So'ngra (X-asrda) yo'nalishni osonlashtirish uchun "F" ohangiga bir gorizontaal chiziq kiritildi va bir muncha vaqt o'tgach, "C" ohangiga yana biri qo'shildi. Bularning barchasi o'sha paytdagi musiqqa yozuvini o'qishni ancha osonlashtirdi, ammo muammoni oxirigacha hal qilmadi.

XI-asrning boshlarida musiqachi va nazariyotchi Gvido d'Arezzo (Aretinskiy taxminan 992 - 1050) yozuvlar tizimida inqilob qildi va chiziqlar sonini to'rttaga etkazdi. Gvido d'Arezzo cherkov aytimining islohotchisi, musiqiy nota tovushqatori va solmizatsion bo'g'im ixtirochisi. (13-rasm)

U Pompozda Benediktin monastirida (Ferrara yaqinida) ta'lim olgan. Tabiatan nihoyatda qobiliyatli bo'lib, u barcha darslarda o'rtoqlaridan ustun keldi va qo'shiqchilikni muvaffaqiyatli o'rgatish bilan ularni o'ziga qarshi qurollantirdi, shuning uchun u boshqa monastirga - Arezzoga o'tishga majbur bo'ldi. Bunday jarayon Gvido d'Arezzoning Aretinskiy nomini olishiga sabab bo'ldi.

Gvido o'z davrining taniqli musiqachilaridan biri edi va uning ma'naviy qo'shiqni o'qitish uslubidagi yangiliklari ajoyib natijalar berdi. Notani isloh qilish orqali Gvido "F" va "C" kalitlariga mos keladigan ikkita nota chiziqni taqdim etdi, bu esa balandlikni dastlabki aqldan ozgan qo'lyozmalarga qaraganda aniqroq yozib olishga imkon berdi. Didaktik maqsadlarda (notanish ohanglarni tezda o'rganish uchun) u solmizatsiya tizimini ixtiro qildi¹.

13-rasm. Gvido Aretinskiy

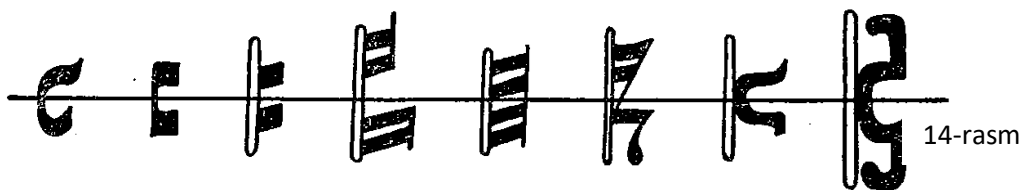
¹ <https://www.britannica.com/art/organum>

Gvido o'z davrining taniqli musiqachilaridan biri edi va uning diniy qo'shiqni o'qitish uslubidagi yangiliklari ajoyib natijalar berdi. Notani isloh qilish orqali Gvido "F" va "C" kalitlariga mos keladigan ikkita nota chiziqni taqdim etdi, bu esa balandlikni dastlabki noaniq belgili nota yozuvi qo'lyozmalarga qaraganda aniqroq yozib olishga imkon berdi. Didaktik maqsadlarda (notanish ohanglarni tezda o'rganish uchun) u solmizatsiya tizimini ixtiro qildi.

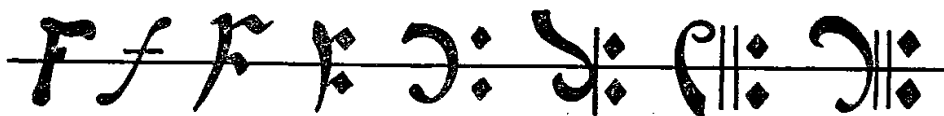
Nevmalar to'rt qatorga va ularning orasiga joylashtirila boshlandi, bu tovushlarning balandligini aniqroq va batafsilroq ko'rsatdi. To'rt qator chiziq ham zamonaviy musiqiy nota tovushqatorining prototipiga aylangan yagona tizimga birlashtirildi va chiziqlarning harf balandliklari asta-sekin kalitlarga aylantirildi, unda joylashgan notalarning balandligini aniqlaydigan an'anaviy grafik belgilarga o'zgartirildi.

Kalitning ko'rinishi lotin harflari bilan bog'liq edi. Kalit notalardan birini ma'lum bir chiziqqa joylashtirishni anglatadi, unga nisbatan boshqa barcha notalarning joylashuvi hisoblanadi. Tarixiy jihatdan bugungi kunda klassik besh chizikli yozuvda ishlatiladigan uchta kalit turi mavjud: "Sol" kaliti, "Fa" kaliti va "Do" kaliti. Kalitlarning ko'rinishi qo'lda yozilgan lotin harflarining o'zgartirilgan tasviridir - G, F, va C. (14-rasm)

"C" harfi kalitga shunday yo'lni bosib o'tdi:

"F" harfi kalitga shunday yo'lni bosib o'tdi:

"G" harfi kalitga shunday yo'lni bosib o'tdi:

Gvido d'Arezzo qo'shiqchilarga tovushlarni yodlashni osonlashtirishga harakat qilib, o'sha paytda mashhur bo'lgan "Yuhanno" madhiyasining oltita satrining boshlang'ich bo'g'inlarini qo'llagan, rohib Pol Deakon tomonidan havoriy Yuhanno sharafiga yozilgan (u cherkov qo'shiqlarining homiysi deb hisoblangan). O'lchovning olti bosqichi (geksaxord) – Ut, Re, Mi, Fa, Sol, La. Shunday qilib, u XVIII-asrgacha qo'shiq amaliyotida hukmronlik qilgan solmizatsiya nazariyasi asoslarini yaratdi. (15-rasm)

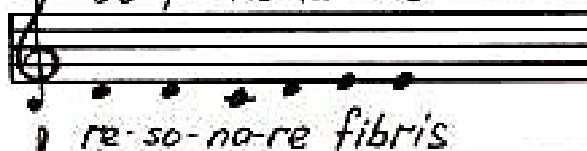

15-rasm

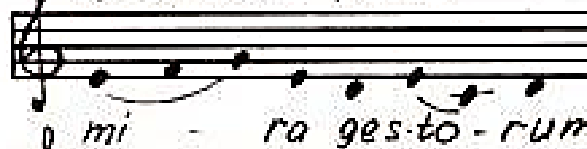
UT queant laxis

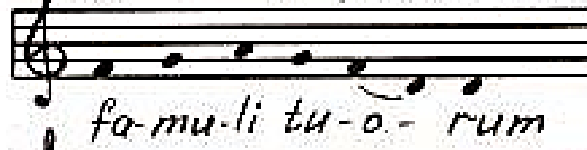
REsonare fibris

MIra gestorum

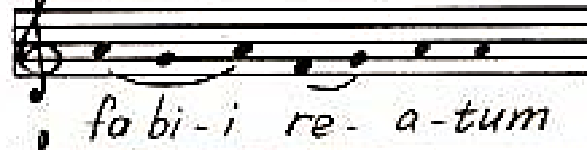
FAMuli tuorum

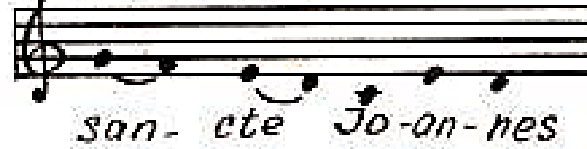
SOLve polluti

LABii reatum

Sancte Ioannes

Keyinchalik “Ut” bo’g’ini “Do” bo’g’ini bilan almashtirildi. Yana bir tovush uchun nom paydo bo’ldi – “Si” (Sancte Iohanne iborasining birinchi harflaridan hosil bo’lgan – “Svyatoy Ioann”).

4. Ibragimov, B. (2022). Notalashtirishga oid masalalar. *Инновационные исследования в современном мире: теория и практика*, 1(23), 4-11.
5. Ibragimov Bobir Mansurovich (2021/10). Nota Editor's Programs and Principles of Working with Them. *International Journal of Academic and Applied Research (IJAAR)*, Vol. 5 Issue 10, 123-130.
6. Nurmatov H. "O'zbek xalq musiqasi" Toshkent 1996. 84 b.
7. O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi – Sh harfi. 268 bet. Davlat ilmiy nashriyoti.
8. Большая российская энциклопедия 2004–2017.
9. Разова С.Г. Из истории нотной записи. Материалы для дополнительного чтения. Новосибирск 2015. 93 стр.
10. Хейнце – Яшугин Музыкальная энциклопедия. Хорезмская табулатура. Т. 6 (1982).
11. Hamedov A.P. "O'zbek an'anaviy musiqa ijrochiligi xrestomatsiyasi". Toshkent 1995-yil.